

de Drents - Groningse Onlanden

nummer 8, juni 2009

Voorwoord

Yes We Can!

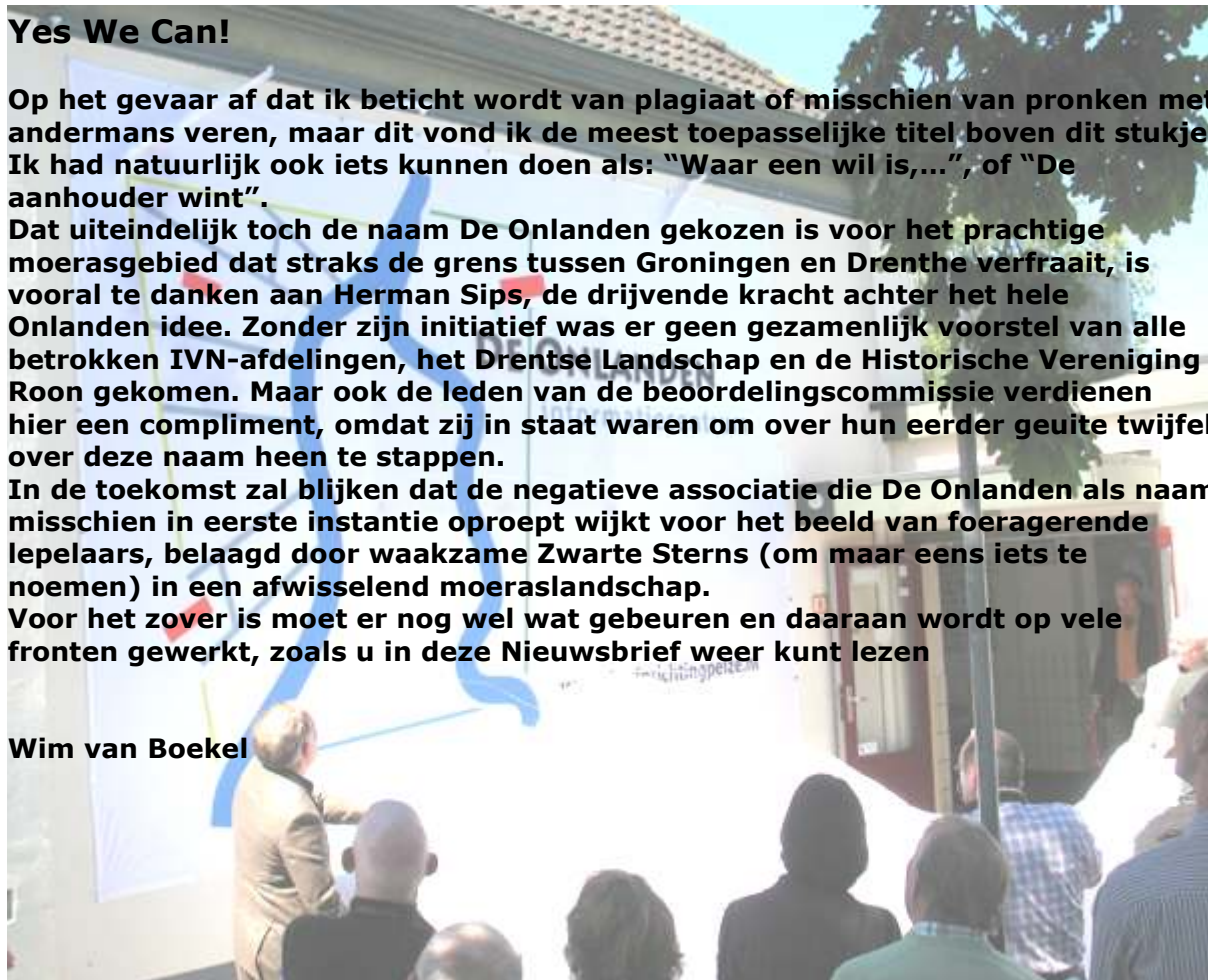
Op het gevaar af dat ik beticht wordt van plagiaat of misschien van pronken met andermans veren, maar dit vond ik de meest toepasselijke titel boven dit stukje. Ik had natuurlijk ook iets kunnen doen als: "Waar een wil is,..." , of "De aanhouder wint".

Dat uiteindelijk toch de naam De Onlanden gekozen is voor het prachtige moerasgebied dat straks de grens tussen Groningen en Drenthe verfraait, is vooral te danken aan Herman Sips, de drijvende kracht achter het hele Onlanden idee. Zonder zijn initiatief was er geen gezamenlijk voorstel van alle betrokken IVN-afdelingen, het Drentse Landschap en de Historische Vereniging Roon gekomen. Maar ook de leden van de beoordelingscommissie verdienen hier een compliment, omdat zij in staat waren om over hun eerder geuite twijfel over deze naam heen te stappen.

In de toekomst zal blijken dat de negatieve associatie die De Onlanden als naam misschien in eerste instantie oproept wijkt voor het beeld van foeragerende lepelaars, belaagd door waakzame Zwarte Sterns (om maar eens iets te noemen) in een afwisselend moeraslandschap.

Voor het zover is moet er nog wel wat gebeuren en daaraan wordt op vele fronten gewerkt, zoals u in deze Nieuwsbrief weer kunt lezen

Wim van Boekel

Inhoudsopgave

	<u>Bladzijde</u>
- Hollen of stilstaan door Wim van Boekel	3
- De Onlanden als benedenloopgebied door Roelof Blaauw	5
- Plantjes onder de loep door René Oosterhuis	7
- Het groene kikkercomplex (met quiz!) door Aaldrik Pot	10
- De Levende Natuur en De Onlanden door Jacob de Bruin	11
- Staatsbosbeheer in het Leekstermeergebied in 2009 door Roelof Blaauw	14
- Kort, kort, kort Door Wim van Boekel	16

Colofon

Aan deze digitale nieuwsbrief werd meegewerkt door:

Roelof Blaauw en
Aaldrik Pot Staatsbosbeheer
Jacob de Bruin vereniging
Natuurmonumenten
René Oosterhuis Groninger
Landschap

Samenstelling en foto's:
Wim van Boekel

Copyright: de informatie en foto's in deze uitgave mogen gekopieerd of gebruikt worden, mits onder vermelding van de bron.

Voor meer informatie over deze nieuwsbrief of voor het bestellen van een geprint (zwart-wit) exemplaar kunt u contact opnemen met Wim van Boekel:

email wvanboekel@home.nl
telefoon 050 5567406

Hollen of stilstaan

door **Wim van Boekel**

Het zal niemand ontgaan zijn dat er dit voorjaar flink gewerkt werd in het Onlandengebied. Eerlijk gezegd leek het soms wel één grote bouwput. Er gebeurde echt van alles tegelijk. Veel van dat werk had echter niets, of alleen indirect, met de inrichting van de waterberging te maken.

Zo werd er door de Gasunie op een aantal locaties onderhoud aan de leidingen gepleegd, werd de busbaan langs de Groningerweg tussen Peize en Groningen aangelegd, werd het baggerdepot langs het Lettelberterdiep opgeruimd en werd er een nieuwe watergang gegraven bij de Waalborg in Roderwolde. O ja, en natuurlijk waren er ook nog de werkzaamheden aan de op- en afrit van de A7, werd er een brug over de toekomstige robuuste verbinding onder de Groningerweg aangelegd en werd de laatste hand gelegd aan het werk van het 1^e bestek bij Sandebuur.

De enige plek waar eigenlijk niets gebeurde (nou ja, heel even dan) was de polder Leutingewolde. Hier had het afgraven van de grond en de inrichting van de kaden nu (juni) eigenlijk al half klaar moeten zijn. IVN Roden heeft zich dit voorjaar in het zweet gewerkt om zo snel mogelijk het gebied middels linten vogelvrij te krijgen, maar het bleek allemaal voor niets. Een geschil over de gunning van het werk zorgde ervoor dat alles ruim twee maanden stil kwam te liggen. Weg moeite, weg planning en misschien ook wel: weg € 6 miljoen subsidie van het Rijk, die alleen gegeven wordt als de inrichting op tijd (1 januari 2012) voltooid is.

Op 4 juni j.l. deed de rechter uitspraak in het geschil over de gunning en inmiddels kan men weer verder met het werk. Waarschijnlijk zal dit niet klaar zijn voor de (onwerkbare) winterperiode aanbreekt en is de afronding dus pas volgend jaar.

In andere delen van het Onlandengebied zal dit najaar begonnen worden met de inrichting. In de Matslootpolder zijn al linten gespannen om de archeologisch waardevolle gebieden af te bakenen. Ook bij de Langmadijk gaat gewerkt worden. Daarnaast is ook de Gasunie nog volop bezig in het gebied.

Ook op andere fronten wordt gewerkt aan De Onlanden. In maart werd een boekwerkje gepresenteerd, getiteld "Ruimte voor het Leekstermeer", waarin de ontwikkelingsvisie van recreatie en Natuur rond het Leekstermeer is vastgelegd. Deze visie is het resultaat van een jaar overleg tussen Natuur (beheerders, IVN'en, WetlandWacht, Milieufederatie Drenthe), Recreatie (bedrijven, recron) en overheden (gemeenten, provincie en waterschap) over het duurzaam samengaan van recreatie én Natuur rond het Leekstermeer. In het boekje staan een aantal projectvoorstellen beschreven, die in de toekomst verder uitgewerkt moeten worden.

Hoewel het overleg vrij snel tot resultaat heeft geleid (het boekje) is het de vraag of de verdere uitwerking ook zo vlot zal verlopen. Gaandeweg het proces werd namelijk duidelijk dat er voor de Natuur weinig tot geen winst te halen valt, terwijl tegelijk wel de deur open gezet wordt voor allerlei ontwikkelingen op recreatief gebied. De natuurvertegenwoordigers staan dan ook voorlopig stevig op de rem, totdat duidelijk is

dat er in de plannen een goede balans is tussen beide belangen. Het gaat hier immers om een Natura2000 gebied, waar de Natuur voorop staat.

Voor dit Natura2000 gebied moet ook een Beheerplan opgesteld worden. Daaraan is het afgelopen jaar hard gewerkt door de zogenaamde gebiedsgroep, waarin alle belanghebbende groeperingen vertegenwoordigd zijn. Ook dit proces verliep met de nodige horten en stoten. In de natuurdoelstellingen voor het Leekstermeergebied is door het ministerie van LNV te weinig rekening gehouden met de toekomstige moerasvorming in het gebied. Daardoor zijn er geen doelen voor belangrijke moerasvogels als Roerdomp, Grote Karekiet en Zwarte Stern opgenomen in het aanwijzingsbesluit. Dit had volgens de natuurvertegenwoordigers in de gebiedsgroep wel gemoeten. Zij zijn daarom gekomen met een voorstel om alsnog doelstellingen voor deze vogelsoorten in het aanwijzingsbesluit op te nemen. Dit voorstel stuitte op weerstand bij de recreatiesector, die bang is dat hierdoor in de toekomst beperkingen voor het recreatieve gebruik van het gebied zullen ontstaan. Wat men daarbij vergeet is dat een hogere natuurwaarde van het gebied uiteindelijk ook meer

naamsbekendheid oplevert en dus meer bezoekers aan het gebied. Dat die bezoekers dan misschien op sommige plaatsen en op sommige momenten geen toegang krijgen is niet meer dan normaal. In een Natura2000 gebied heeft de Natuur immers voorrang en er blijft genoeg over voor de recreant en natuurliefhebber om van te genieten. Door de weerstand van de recreatiesector gaat er nu een geen unaniem advies van de gebiedsgroep naar de minister om de extra doelen toe te voegen. We zullen maar hopen dat men bij LNV (inmiddels) de toekomstige waarde van het gebied voor Natuur en ook recreatie wel goed in kan schatten.

De Onlanden als benedenloopgebied

door Roelof Blaauw

De Onlanden beslaat een groot gebied en vormt op zich een fraai afgerond geheel. Toch heeft elk gebied, hoe fraai, groot of afgerond ook, allerlei relaties met de omgeving. Die omgeving kunnen de direct aangrenzende gebieden zijn, maar ook gebieden die veel verder af liggen en ogenschijnlijk niets meer met het gebied van doen hebben. Zo kun je De Onlanden o.a. zien als benedenloop van enkele beken, in dit geval het Peizerdiep en het Eelderdiep.

Alle beken en rivieren zijn in te delen in een boven-, midden- en benedenloop. Zo ook het Peizerdiep en het Eelderdiep. Als we als voorbeeld het Peizerdiep nemen dan begint de bovenloop op en rond het Fochteloërveen en Veenhuizen. Vervolgens gaat het water via de Slokkert naar het Groote diep en het Lieversche diep. We zitten dan allang in de middenloop van het Peizerdiepsysteem. Het Lieversche diep krijgt na Roden de naam Peizerdiep dat uiteindelijk uitkomt in de Onlanden als zijnde de benedenloop. Boven-, midden- en benedenlopen worden door diverse zaken gekenmerkt en één daarvan is de plantengroei. De beek is fraai te volgen aan de hand van diverse plantensoorten.

Oorspronggebieden en bovenlopen

Daar waar beken ontstaan was het voor de tijd van de kunstmest een voedselarme wereld, waarin plantensoorten horen van hoogvenen, heidevelden en schrale graslanden. Hoewel er heel veel verdwenen is door ontginning zijn er nog steeds heideveldjes te vinden en het Fochteloërveen als groot hoogveengebied. De eens schrale graslanden in de bovenloop zijn helaas ernstig verrijkt met voedingsstoffen, zodat het zoeken is naar plantensoorten van voedselarme omstandigheden.

Het Fochteloërveen is uiteraard een prachtig gebied om te zien hoe de voedselarme omstandigheden aan de oorsprong van een beek eruit horen te zien. Dopheide, Struikheide, Kraaiheide, veenmossen, Wollegras, Veenbes (grote en kleine), ze groeien er allemaal. Om ze allemaal eens te zien en te horen hoe het zit met de oorsprong en het bovenlopenverhaal: ga eens op excursie met Natuurmonumenten aldaar.

Middenlopen

Na de schrale omstandigheden in de bovenlopen neemt de natuurlijke voedselrijkdom steeds verder toe. In de sloten verschijnt Holpijp en Waterviolier en in de graslanden kunnen we Bloemrijke omstandigheden tegenkomen met Dotterbloemen, Koekoeksbloemen, Vergeet-mij-nietjes en zelfs orchideeën. De toegenomen natuurlijke voedselrijkdom kwam vroeger vooral door overstromingen en door de toevoer van kwelwater. Dit laatste water komt door drukverschillen in de bodem via de ondergrond naar boven. In de ondergrond heeft dit water allerlei mineralen opgenomen wat gunstig kan zijn voor de diverse plantensoorten. Erg mooie middenloopgedeelten liggen langs het Lieversche diep en het Oostervoortsche diep. Om die eens te zien en te horen hoe het nu zit met het middenlopenverhaal en het kwelwater: ga eens op excursie met Staatsbosbeheer aldaar.

Een bijzondere bijkomstigheid in het middenloopverhaal van het Peizerdiep is het voorkomen van potklei. Deze grondsoort ligt tussen Roden en Roderwolde op de flanken van het Peizerdiep nagenoeg aan de oppervlakte. Hoewel de potklei niet direct tot het eigenlijke beekdal behoort heeft het direct aangrenzend grote invloed op de beek. Deze grondsoort is namelijk van nature vrij stug en nagenoeg ondoorlatend voor water. Bovendien is het min of meer kalkrijk wat belangrijk kan zijn voor allerlei zeldzame plantensoorten. De Kleibosch bij Foxwolde is wat dat betreft een waar plantenparadijsje. Om eens te zien hoe het zit met dat potklei en zijn planten in relatie tot het middenlopenverhaal: ga dan eens op excursie met Drents landschap aldaar.

Benedenlopen (De Onlanden)

Na de relatief smalle middenlopen waaiëren het Eelderdiep en het Peizerdiep uit in grote laaggelegen open benedenloopgebieden. Lidsteng, Zwanenbloem en Oeverzegge kwamen in het middenloopgebied al wel voor maar nu staan ze optimaal in de sloten. In de graslanden staat de Noordse Zegge nu veel vaker en ook het heerlijk ruikende Veenreukgras is algemener in de benedenloop. De komende jaren na inrichting voor de waterberging zullen er o.a. grote rietvelden en moerassen met grote zeggen kunnen ontstaan en ook dat levert planten op die min of meer typerend zijn voor een benedenloopgebied.

Het aardige van een reis langs bovenloop, middenloop en benedenloop is dat dit ook kan aan de hand van veranderingen in bodemtypen, watertypen, landschap, cultuurhistorie, vogels, libellen, vlinders of noem maar op. Kortom, bekijk De Onlanden ook eens in een groter verband, bijvoorbeeld als benedenloopgebied van Eelder-en Peizerdiep.

Plantjes onder de loep

door René Oosterhuis

In 2008 heeft het adviesbureau Altenburg en Wymenga in opdracht van Het Groninger Landschap een vegetatie- en soortkartering uitgevoerd op alle bezittingen aan de noordoever van het Leekstermeer. Het doel was tweeledig: het vastleggen van een nul situatie voor een deel van het gebied dat in het najaar van 2008 is ingericht voor het bergen van water (Polder Vredewold) en het maken van een reële inschatting van de vegetatieontwikkeling in de toekomst, in relatie tot het gevoerde beheer.

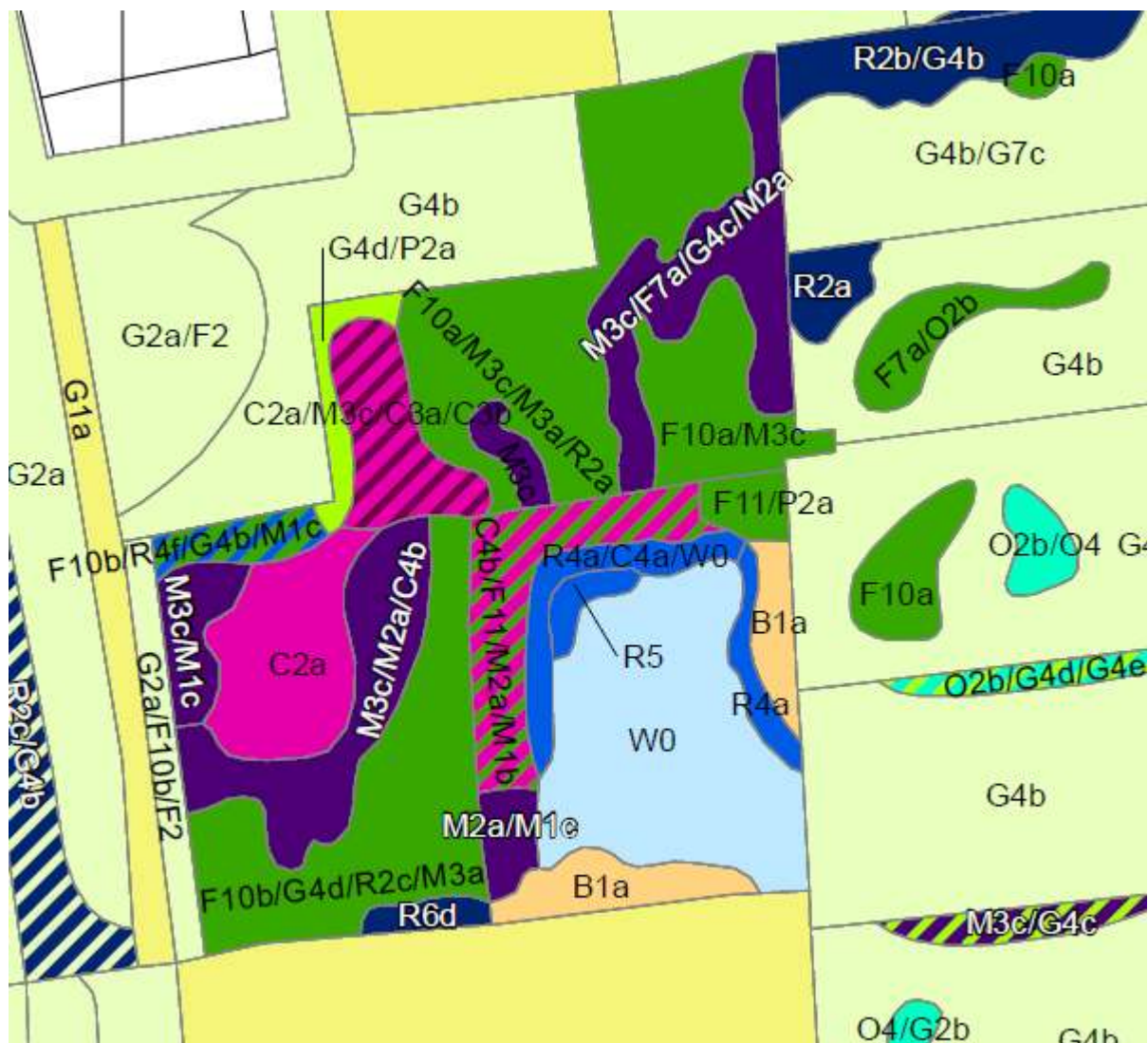
Het gehele gebied van 156 hectare is ingedeeld in vegetatietypen. Het meeste interessante stukje vormt de Groeve, ligging zie figuur 1. Dit laag gelegen deel van polder Vredewold is rond 2000 afgesloten van het omliggende polderpeil. Het waterpeil is toen gestegen en het is een aantal jaren niet beheerd. Sinds 2007 wordt het jaarlijks eind juli gemaaid met een rupsmaaier. Dit gebeurt met een machine die speciaal ontwikkeld is om natte graslanden met weinig draagkracht te maaien en het gewas af te voeren. In 2007 is een flink deel van de strooisellaag met de maaibeurt mee afgevoerd. De sloten in het gebied worden niet meer geschoond en bevatten verlandingsvegetaties in verschillende stadia. Er komen kwelverschijnselen voor in de vorm van ijzerbacterievliesjes en uitvloeking in de sloten en ook de vegetatie, onder andere Grote Boterbloem, wijst op het voorkomen van kwel. Mogelijk is deze kwel van regionale herkomst (Drents Plateau)

Figuur 1: Ligging van de Groeve

Het gebied bestaat nu uit een afwisseling aan verschillende vegetatietypen (figuur 2) waarbij het type van Holpijp (C2a), het type van Rietgras (F10) en het type van Scherpe zegge (M3c) domineren. Op kleinere schaal zijn de typen van Draadzegge en Waterdrieblad (C3a), Draadzegge en Waterdrieblad dominante vorm (C3b), Snavelzegge dominante vorm (C4a) en Snavelzegge kruidenrijk (C4b) vastgesteld.

Vegetatiekaart Leekstermeer

Open water (W0)	Witbolweide (G2, G4b)
Voedselrijke watervegetatie (W1-4)	Bloemrijk grasland (G4c-e, G6)
Rietland (R1-5)	Grote vossenstaartgrasland (G7)
Verruigd rietland (R6)	Ruigten (F1-11)
Grote zeggenvegetaties (M1-3)	Grauwe wilgenstruweel (B1)
Zure kleine zeggenvegetaties (C1)	Elzenbroek (B3b)
Basenminnende kleine zeggenvegetaties (C2-4)	Verruigd elzenbroek (B3d-h)
Overstromingsgrasland (O2-4)	Aanplant schietwilg (B6)
Pioniervegetatie (P1-2)	Kale grond (K)
Soortenarm grasland (G1, G4a)	Erf (Q)
	Gekarteerd gebied

Figuur 2 Vegetatiekaart van de Groeve in 2008

De soortkartering was gericht op soorten met een indicatieve waarde voor abiotische omstandigheden (kwel, voedselrijkdom), indicatiesoorten voor nat soortenrijk grasland (PSN) en alle Rode-lijstsoorten. In onderstaande lijst staan de soorten die zijn vastgesteld met tussen haken het aantal locaties in het totale onderzoeksgebied.

Aarvederkruid *Myriophyllum spicatum* (7)
 Biezeknoppen *Juncus conglomeratus* (1)
 Brede waterpest *Elodea canadensis* (92)
 Breekbaar kransblad *Chara globularis* (1)
 Draadzegge *Carex lasiocarpa* (5)
 Elzenzegge *Carex elongata* (1)
 Gekroesd fonteinkruid *Potamogeton crispus* (1)
 Gevleugeld hertshooi *Hypericum tetrapterum* (19)
 Gewone dotterbloem *Caltha palustris* subsp. *palustris* (14)
 Glanzig fonteinkruid *Potamogeton lucens* (6)
 Groot heksenkruid *Circaea lutetiana* (1)
 Grote boterbloem *Ranunculus lingua* (37)
 Grote waternavel *Hydrocotyle ranunculoides* (5)
 Haarfonteinkruid *Potamogeton trichoides* (45)
 Holpijp *Equisetum fluviatile* (241)
 IJle zegge *Carex remota* (1)
 Kamgras *Cynosurus cristatus* (5)
 Kleine egelskop *Sparganium emersum* (4)
 Kleine watereppe *Berula erecta* (71)
 Krabbenscheer *Stratiotes aloides* (8)
 Kransvederkruid *Myriophyllum verticillatum* (2)
 Kranswier (G) *Chara* (3)
 Lidsteng *Hippuris vulgaris* (14)
 Moerasvaren *Thelypteris palustris* (2)
 Moeraszegge *Carex acutiformis* (9)
 Muizestaart *Myosurus minimus* (4)
 Naaldwaterbies *Eleocharis acicularis* (5)
 Plat fonteinkruid *Potamogeton compressus* (2)
 Pluimzegge *Carex paniculata* (1)
 Rossig fonteinkruid *Potamogeton alpinus* (1)
 Scherpe zegge *Carex acuta* (105)
 Schildereprijs *Veronica scutellata* (3)
 Snavelzegge *Carex rostrata* (50)
 Spits fonteinkruid *Potamogeton acutifolius* (15)
 Stijve zegge *Carex elata* (2)
 Stomp fonteinkruid *Potamogeton obtusifolius* (3)
 Tenger fonteinkruid *Potamogeton pusillus* (55)
 Tweerijige zegge *Carex disticha* (67)
 Veenpluis *Eriophorum angustifolium* (1)
 Wateraardbei *Potentilla palustris* (14)
 Waterdrieblad *Menyanthes trifoliata* (6)
 Watergras *Catabrosa aquatica* (3)
 Waterviolier *Hottonia palustris* (86)
 Zeegroene muur *Stellaria palustris* (5)
 Zwanenbloem *Butomus umbellatus* (82)

Het groene kikkercomplex

door Aaldrik Pot

(met quiz !!)

PLONS! Dat was een groene kikker. Maar welke? In Nederland komen namelijk drie 'groene kikkers' voor: de Poelkikker, Meerkikker en Bastaardkikker. Het onderscheid is niet altijd even gemakkelijk en in De Onlanden kun je ze alledrie tegenkomen.

In Nederland heb je twee 'oorspronkelijke' soorten groene kikker: de Meerkikker en de Poelkikker. De Bastaardkikker, zijn naam zegt het eigenlijk al, is een kruising van deze twee soorten die bovendien vruchtbaar is. Nog niet zo lang geleden stonden de genoemde soorten bekend als kleine, middelste en grote groene kikker. Maar ja, als een middelste groene kikker net zo groot kan zijn als een grote groene kikker of net zo klein als een kleine groene kikker, dan moet je iets... In Drenthe, maar ook in De Onlanden, komen zoals gezegd alle drie groene kikkers voor. De Poelkikker is wat meer gebonden aan kleinschalige landschappen met vennen en poelen, terwijl de Meerkikker grotere open wateren verkiest. De Bastaardkikker kan in beide biotopen uit de voeten. De Bastaardkikker vind je in De Onlanden bijna overal. Vooral rond het Leekstermeer kun je de Meerkikker vinden. De Poelkikker vind je hier en daar in de zuidelijker gelegen delen van de Eelder- en Peizermeden.

Op basis van het biotoop is het dus eigenlijk niet te zeggen met welke soort je te maken hebt. Daarom is het handig om je eens in de kenmerken te verdiepen, maar ook dat is nog geen eenvoudige hobby. Zo wordt de Poelkikker omschreven als klein (tot ca. 8 cm) en overwegend groenig. De Meerkikker is veel groter, tot wel 15 centimeter. De kleur kan variëren van groenbruinig tot grijsbruin. Op de rug en poten zijn vaak grote groene vlekken aanwezig. De Poelkikker houdt het wat vlekkenpatroon vaak wat bescheidener. En je raadt het al, de Bastaardkikker heeft het beste van beide... Ze kunnen tot 12 centimeter groot worden en het scala aan groenbruin is nagenoeg onuitputtelijk.

Een beter kenmerk om de verschillende groene kikkers uit elkaar te houden is de zogenaamde metatarsusknobbel aan de achterpoot bij de kikkers. Op de site van RAVON, de organisatie die zich met amfibieën- en reptielenonderzoek in Nederland bezighoudt, staat een prachtig overzicht hoe de soorten aan de hand van deze knobbel uit elkaar te houden zijn, zie

<http://www.ravon.nl/Portals/0/Soorten/HerkenningGroeneKikkers.pdf>.

Ook het geluid is een goed onderscheidend kenmerk. Vooral dat van de Meerkikker is heel herkenbaar. Daarnaast zijn de kwaakblazen bij de drie soorten verschillend van kleur. (zie daarvoor ook de hierboven genoemde kenmerkensheet van RAVON).

[met deze kennis moeten de kikkers op de foto's hiernaast te herkennen zijn. Probeer het maar eens!; WvB]

De Levende Natuur en De Onlanden

door Jacob de Bruin

De Levende Natuur is een tijdschrift, dat informeert over ontwikkelingen in onderzoek, beheer en beleid op het gebied van natuurbehoud en natuurbeheer in Nederland en Vlaanderen. De artikelen zijn vooral gebaseerd op eigen ecologisch onderzoek, ervaring of waarneming van de auteurs.

Het tijdschrift bestaat al sinds 1896 en sinds kort zijn alle jaargangen eenvoudig te raadplegen op een DVD. Het is erg boeiend de verhalen van ruim tachtig geleden te lezen. Met de hulp van vrijwilligster Roelien Douma zijn alle jaargangen uitgeplozen.

Het eerste verhaal wat we tegenkomen is een weergave van de ottervangsten. Dhr. A. Arends te Eelde had in januari 1919 zijn 100ste otter gedood en kreeg derhalve van de Groninger Visscherijvereniging een dubbele premie uitgekeerd. Een zekere A. Lok te Haren doodde eveneens een kleine 100. De premie was een gulden en vijftig cent per otter. In 1938 werden er otters gevangen in het Paterswoldse meer, Friesche Veen, Elsburger Onland en bij Sassenheim.

Dan nog "eenige bijzonderheden" uit 1919, die volgens P.Koster uit Groningen wel een vermelding waard zijn. "In het begin van maart hielden zich in de Peizermade, ten zuidwesten van Groningen, dat volgens oude gewoonte weer overstroomd was, wel 1200 tot 1400 Kievitten op. Den 2^e maart zagen we de eerste. 't Was een machtig gezicht, al die vogels. Nu eens vlogen ze in groote troepen, dan weer zaten ze op de drassige, nog boven water uitstekende, landerijen. Ook waren er wilde ganzen en toen we er op 12 maart weer waren, bevonden zich daar minstens 200! 't Was overweldigend toen al die beesten tegelijk opvlogen. Een geraas en gegak om nooit weer te vergeten. Langzamerhand verdwenen ze in de volgende dagen ook weer. Volgens een boer kwamen er dezen winter ook wilde zwanen voor, ongeveer 20 tot 30 en verleden winter waren er wel 200 geweest. De mensen, die op rijtuigen op den weg passeerden per rijtuig, stapten er expres uit om die "hoelzwanen" te zien."

In 1922 schrijft F. Koster uit Groningen een artikel genaamd de Wulpenweg. Hij was enorm geïnteresseerd in de vogeltrek. Deze interesse werd gewekt doordat hij trekvogels waarnam vanaf een bankje in het stadspark. Hij vroeg zich af welke route vliegen de vogels? Volgen ze de hondsrug? En waarom? Vooral de wulp, die hij tijdens zijn tochten in het Onland waarnam wekten zijn interesse. Hij nam een "ongewoon groot aantal wulpen waar in het Onland, de aan weidevogels zoo rijke veenvlakte, ingesloten door den

wegen-driehoek Paterswolde(Eelde)-Groningen-Peize. Deze vlakte wordt in den zomer altijd door massa vogels bevolkt en is tot aan den bloei van den blauwe knopen een allerheerlijkst vrij natuurveld, met vele kleuren en geluiden. Elke zomer broeden er een aantal wulpenparen. Zij komen vroeg, voor de Grutto's en Tureluren en als de dotters nog maar pas beginnen te bloeien, is de vlakte al vol wulpenvreugde en verwonderlijk ontroerend vogelgeluid. Hoeveel paren er precies hun jongen trachten groot te brengen, durf ik niet te zeggen. Ik meen wel, dat het aantal vermeedert, wellicht door een van deze twee oorzaken, dat ik er vroeger te weinig op lette, of dat er van een ander broedgebied een aantal paren naar het eiland gekomen zijn. Dat gebeurt hier in 't Noorden nogal eens, omdat men hier graag koren en aardappelen verbouwt. In de vlakte kom ik graag. Natuurlijk. 't Is immers een zeldzaam voorrecht, zoo vlak bij de stad te kunnen dwalen tusschen louter wilde bloemen en talrijke vogels, die er roepen en jodelen haast zoolang de dagen meer dan 12 uur duren!"

In 1921 vinden we een artikel over de Eelderwolder wildernis van Prof. Dr. A. v. Veldhuizen. De Eelderwolder wildernis kennen we tegenwoordig als het Elsburger Onland. In dit meer botanische stukje worden de meest bijzondere soorten genoemd. Zoals de Grote Keverorchis, Klein Gildkruid, Moeraswolfsmelk, Blaasjeskruid, Moeraszoutgras, Spaanse Ruiter, Blauwe Knoop, Gentiaan, Wateraardei, Veenbes, Zonnedauw, Kamvaren, Gevlekte Orchis en Valkruid.

Prof. Veldhuizen is bezorgd over de ontwikkelingen in dit terrein. "Er worden bijzondere planten weggehaald, Lijsterbessen worden uitgerukt en berkenboschjes worden verbrand door het vuurtjestoken, dat veenbrand tengevolge heeft." Tevens krijg ik de indruk uit verschillende stukjes dat er ook soorten worden aangeplant, bijvoorbeeld de Grote Keverorchis die door F.Koster uit Groningen ingebracht zou zijn.

Veldhuizen meldt vervolgens dat het gebied binnen de polderdijk is gekomen en er gaat veel achteruit. "De boer zegt natuurlijk vooruit. Wollegras kwijnt, Brede Orchis is verdwenen. Den Ringslang heb ik evenmin, als de boer, er ooit meer gezien. De Veenbes vermindert. Wateraardei, Gentiaan, Spaanse Ruiter, Gagel, Moerasvaren, Blauwe Knoop houden het nog vol. Ook de belten van Pijpestrooitje, waarom de boer dit terrein "de blauwe" noemt houden het nog vol. Het "Kolkje" dat op oude kaarten nog staat is dichtgegroeid, straks wordt het weiland, als de taai wilgenstobben zijn dood gemaakt, behalve op een stukje in mijn bezit. De Korhoenders, Fazanten en koeten zijn al weg. Nog vind ik er Hermelijn, Haas, Grutto, Wulp, Kwartelkoning, Tureluur, Kievit, Watersnip, Bokje, Torenavalk, Velduil, reiger, Merel, Rietzanger, leeuwerik, Rietgors, kwikstaart enz. Het is een weemoedige gedachte, zulk een natuurweelde vlak bij de stad te zien verschrompelen door goede vrienden van de cultuur en kwade van de natuur. Ik wilde wel dat de stad, als straks in die buurt het nieuwe station zal komen, zich over het "Onlandsche Dijkje", dat nu slaapt, ontfermde en daarvan een landelijken verbindingsweg maakte van achter het stadspark kronkelend naar het witte brugje. Wellicht kon Natuurmonumenten dan nog wat redden van karakterestieke berken-en wilgenboschjes in het rietland."

Helaas werd in jaren zestig besloten een poging te doen de externe productie-omstandigheden te verbeteren middels ruilverkaveling. Dat daarbij voor de rijk geschakeerde flora en fauna minder plaats zou overblijven, speelde geen belangrijke rol in de plannen. Zo belangrijk was de natuur ook niet, elders in het land waren immers soortgelijke gebieden ruimschoots aanwezig. Wel werden enkele stukjes "onland" gespaard en aan het Staatsbosbeheer toegedeeld. Deze dienst moest maar zien hoe in het heringerichte gebied in die reservaatjes natuur kon worden beschermd. Voor het

overige van de Eelder-en Peizermeden veronderstelde de natuurbescherming dat het gebied qua natuurwaarden als afgeschreven kon worden beschouwd. Bij een provinciale milieukartering in 1979 viel op dat er nog steeds veel bijzondere dier- en plantensoorten voorkwamen in het gebied. Dit signaal was te zwak om beleidsmatig voor het landbouwgebied tot een andere benadering te komen.

Tien jaar later werd het signaal dat het gebied bijzonder was sterker. Mede doordat landelijk vergelijkbare gebieden hun natuurwaarden al hadden verloren. In 1989 werd er een beheersvisie geschreven waarin men hoopte dat het initieerde tot het ontwikkelen van een beleid dat de duurzame instandhouding van de natuurwaarden in dit bijzondere gebied verzekerde.

De bijzondere natuurwaarden en de ontwikkelingen in de landbouw waren destijds voor Natuurmonumenten aanleiding om op een veiling in 1988 de eerste hectares aan te kopen. We hadden niet durven dromen dat we 20 jaar later het hele gebied zouden kunnen inrichten en daarmee de natuurwaarden veilig kunnen stellen.

Staatsbosbeheer in het Leekstermeergebied in 2009

door Roelof Blaauw

Wat is er dit jaar zoal gaande in het Leekstermeergebied wat betreft het terreinbeheer? Bij beheer wordt meestal als eerste aan de meest praktische zaken gedacht, zoals het maaien van de graslanden. Tot enkele jaren terug gebeurde dat jaarlijks, om daar waar mogelijk, de graslanden minder voedselrijk te maken. Na de keuze voor waterberging en natuur is een overgangperiode ingetreden en wordt er volgens een bepaald stramien gemaaid, waarin delen van het gebied gemaaid worden. Dit jaar echter is het helemaal een gek jaar, want in principe zal er worden gestart met de inrichtingswerkzaamheden en wordt er nog wel gemaaid maar vooral om hoge ruigteplanten tegen te gaan. Dit gebeurt door aannemers en het kan op relatief grote schaal gebeuren. De bedoeling is om hiermee in de zomer te starten. Daarnaast zal er op zeer beperkte schaal door Staatsbosbeheer gemaaid worden op delen die verschaald blijven worden. Tenslotte is er nog een categorie particulieren die op beperkte schaal maaien en weiden daar waar dat is afgesproken met Staatsbosbeheer. Het weiden gebeurt momenteel vooral met paarden.

Een en ander zal ongetwijfeld gevolgen hebben voor de flora en fauna dit jaar, zowel in positieve als negatieve zin. Misschien dat we hierover op het eind van het jaar nader kunnen berichten.

De inrichtingswerkzaamheden in de Jarrens, Middelvennen en Bolmert zijn voorlopig opgeschort. Hierover hebt u in de media één en ander kunnen lezen. De bedoeling is om echter wel zo snel mogelijk te starten. Dat zou eventueel in de (na)zomer kunnen zijn. In de rest van het gebied wordt ook dit jaar gestart, mogelijk in de nazomer of herfst. Het gaat hier om inrichtingswerkzaamheden waterberging /natuur. Staatsbosbeheer is zijdelings bij de uitvoering betrokken. Verder gebeurt er door Staatsbosbeheer in 2009 niet veel in het gebied als het om praktisch beheerwerk gaat. Uiteraard gebeuren er nog wel diverse zaken op het gebied van planvorming, overleg, toezicht, monitoring, voorlichting en recreatie maar daarover later meer in volgende nieuwsbrieven.

Tenslotte nog een korte voorlopige indruk van de flora en fauna van dit jaar. Wat betreft de vogels lijkt de daling van de weidevogelstand van Grutto, Kievit en Tureluur zich voort te zetten. Andere weidevogels als Wulp, Krakeend, Veldleeuwerik en Wilde Eend lijken redelijk stabiel en de Graspieper doet het tot op heden opvallend goed. Dat geldt ook voor de vogels van riet en ruigte als Rietzanger, Sprinkhaanzanger, Rietgors en Roodborsttapuit. Ook de Roerdomp is al weer gehoord en boven het meer dartelen de

Visdieven. Erg fraai waren in april de relatief grote aantallen Regenwulpen die in het gebied verbleven. Er waren af en toe zoveel dat het leek of oude tijden herleefden. In tegenstelling tot vorig jaar doen de dagvlinders het in het begin van het seizoen bijzonder goed. Langs de Rodervaart bijvoorbeeld vlogen vele tientallen oranjetipjes op de pinksterbloemen en momenteel doet het gebied ook mee aan de invasie van distelvlinders.

Libellen zijn momenteel weer in grote getale te bewonderen en dat geldt voor veel meer insectensoorten. Kikkers zitten er ook in dusdanige aantallen dat ze bijna alle andere geluiden overstemmen in stille, niet te koude avonden. Dat maakt het moeilijker om de kwartelkoningen te horen die elk moment het gebied kunnen gaan bezoeken.

Wat betreft de planten is het nu de toptijd want veel soorten staan in bloei. Zeer recent is er vondst gedaan van zeker tientallen exemplaren Paardehaarzegge wat nogal bijzonder is.

De sloten zijn nu ook op hun mooist met plaatselijk massaal bloeiende waterviolier. Kortom er is weer van alles te beleven in het gebied.

Kort, kort, kort

door Wim van Boekel

Subsidie voor Waterspitsmuis

Door het Prins Bernhard Cultuurfonds en mede mogelijk gemaakt door het Meester Prikkebeen Fonds is ruim € 5000,- subsidie verleend aan een onderzoek naar de verspreiding van de Waterspitsmuis in De Onlanden. Deze zeldzame en beschermde zoogdierensoort komt nu op een klein aantal plekken in het gebied voor. Het is de verwachting dat ze zich flink over het gebied zal verspreiden na de ingebruikname als waterberging. Hoe de verspreiding verloopt en welke plekken de voorkeur hebben van de Waterspitsmuis is onderwerp van het onderzoek.

Kwartelkoning terug van weggeweest

Na een aantal jaren van afwezigheid is één van de paradepaardjes van De Onlanden dit jaar weer helemaal terug. De Kwartelkoning wordt in een recordaantal waargenomen in het gebied. In de Peizermeden riepen er in mei zo'n 7-8, rond het Leekstermeer ook 8. De massale vestiging van deze zeldzame broedvogel in De Onlanden heeft waarschijnlijk te maken met de vochtigheid van de bodem in het voorjaar. Die was dit jaar hoger dan in andere jaren. Voor de Gasunie en DLG kwam de terugkomst van de Kwartelkoning minder goed uit. Zij moeten bij hun werkzaamheden ruim afstand houden tot de vastgestelde territoria. Wie de Kwartelkoning zelf eens wil horen (zien lukt vrijwel nooit) moet na zonsondergang door het gebied fietsen en goed luisteren naar het 'crex-crex' geluid dat de vogel vaak de hele nacht laat horen. Meer info op www.kwartelkoning.nl

Bronnering loop goed af

Tijdens werkzaamheden van de Gasunie bij de Groningerweg is een belangrijke voortplantingsplek van de zwaar beschermde libellensoort Groene Glazenmaker ontsnapt aan een ramp. Tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden moest grondwater uit de werkput verwijderd worden (bronnering). Dit water werd geloosd op een nabij gelegen sloot. Voor de werkzaamheden was een ontheffing van de Flora- en Faunawet verleend. Hierbij was over het hoofd gezien dat het werk plaats vond naast een gebied met sloten vol Krabbescheer, waar de Groene Glazenmaker voor de voortplanting van afhankelijk is. Door de bronnering daalde de grondwaterstand in de omgeving van de put met 2 meter. Gelukkig kwamen de sloten niet droog te staan, doordat de werkzaamheden slechts korte tijd in beslag namen. Ook het bronneringswater, dat geloosd werd op een sloot die in verbinding stond met de Krabbescheersloten bereikte deze sloten gelukkig niet. Voor een volgende gelegenheid is het wel aan te raden dat men even contact opneemt met de beheerder van de naastgelegen natuurgebieden (Natuurmonumenten in dit geval), voordat er weer een FFwet vergunning verleend wordt.

